

Betuwse Bloem: regionale visie voor gespecialiseerde ondernemers

Om de tuinbouw in het Rivierengebied een duurzame en economische stimulans te geven, is in 2006 het programma Betuwse Bloem van start gegaan. De vooronderstelling van het publiek-private partnership was dat het samenbrengen van de huidige afgebakende tuinbouwclusters kan leiden tot krachtige synergie en een samenhangend competitief gebied. Daarmee zou het gebied de statuur van een Greenport kunnen krijgen. Het institutionele vraagstuk dat zich aandiende was of en hoe dicht bij elkaar werkende, wonende en gespecialiseerde tuinders zich wilden verbinden aan dit grotere streven.

Tuinbouw is vanouds een belangrijke sector in het Rivierengebied. Op 8000 hectare zijn circa 1200 productiebedrijven. Er werken bijna 20.000 mensen en de bruto toegevoegde waarde is circa € 670 miljoen per jaar (Jukema en Ruijs, 2011). De tuinbouw heeft zich gespecialiseerd in vijf geografisch afgebakende gebieden: fruitteelt in de Betuwe, laanbomenteelt rondom Opheusden, paddenstoelen in en rond Maasdiel en glastuinbouw in de Bommelerwaard (relatief veel snijbloemen) en bij Arnhem-Nijmegen (relatief veel potplanten). Voor het begrijpen van de gewenste regionale transitie zijn juist deze gespecialiseerde gebieden en hun netwerken van belang. Zij hebben een eigen dynamiek en sociale geschiedenis. Het is daarom de vraag of zij zich voegen naar een overkoepelende strategie, geënt op bestuurlijke en infrastructurele grenzen. In dit artikel proberen we deze spanning verder te beschrijven.

>> Betrokkenheid ondernemers

Wat opvalt is dat over de ontwikkelingen onder de noemer Betuwse Bloem vooral gesproken wordt in termen van nationale beleidslijnen. Tegelijkertijd erkennen de betrokkenen dat de regionale transitie staat of valt met de betrokkenheid van ondernemers. Deze kennen al een lange geschiedenis van samenwerking met elkaar binnen de grenzen van gebiedsspecifieke specialisaties. Daarbuiten is er, hoewel de afstanden tussen de verschillende tuinbouwgebieden gering zijn, toch vrij weinig samenwerking in het Rivierengebied. Met uitzondering van de fruitteeltcluster in de Betuwe, zijn de clusters in de andere vier gebieden nationaal gezien klein. De nationale overheid bestempelde deze dan ook niet als Greenport, een status die vijf tuinbouwgebieden Westland-Oostland, Bollenstreek, Boskoop, Aalsmeer en Venlo sinds 2004 wel hebben.

Een Greenport is een gebied met een relatief grote concentratie van tuinbouwproductiebedrijven met aanleverende, afnemende en ondersteunende partijen, inclusief de logistiek. Het Rijk wil alléén in Greenports investeren en ruimte voor tuinbouwontwikkeling creëren. Ze heeft hierbij de verwachting dat er economische schaalvoordelen en netwerkeffecten zullen optreden, waardoor Nederland zijn internationale concurrentiepositie kan versterken.

>> De bestuurlijke kijk

De tuinbouwgebieden in het Rivierengebied willen zich op de kaart plaatsen als belangrijk tuinbouwgebied dat veel werkgelegenheid biedt en internationale pretenties heeft; een gebied waar je niet aan kunt voorbijgaan. Een gebied waar ook veel aan krachtenbundeling, versterking en verduurzaming te winnen is en waar dus een transitie op regionaal niveau moet plaatsvinden. Deze visie lag aan de basis van de bestuurlijke kijk op het veranderingsproces dat het programma Betuwse Bloem beoogt (zie kader).

De regionale transitie die Betuwse Bloem voorstaat, vindt plaats in een context van verregaande en gebiedsgebonden specialisatie. De organisatie van het Betuwse Bloem programma nam dit regionale gegeven als uitgangspunt om draagvlak te verwerven onder tuinbouwondernemers. Zij speelde hierop in door te werken met pacts, gekoppeld aan de specialisaties en bredere platforms. Voor elk van de vijf clusters is een pact georganiseerd: het fruitpact, paddenstoelenpact, laanbomenpact, glastuinbouw

pact Arnhem-Nijmegen en glastuinbouw

Daarnaast zijn er pactoverstijgende platforms (een bestuurlijk en een ondernemersplatform, met vertegenwoordiging uit alle vijf de pacts en schakels uit de keten) en is er een coördinerend programmateam. Deelnemers zijn vertegenwoordigers van overheden, kennisinstellingen, bedrijfsleven en intermediaire organisaties. Betuwse Bloem had in de periode 2006-2011 financiële middelen en vooral capaciteit in-kind (uren) ter beschikking om aan de doelen van het programma te werken. Op zowel pact- als programmaniveau werden projecten geïnitieerd en uitgevoerd dan wel begeleid. In het kader van Betuwse Bloem zijn over de periode tot en met 2011 bijna 80 projecten gemeld (Engelbart en Schuur, 2011).

>> Analyse van de Betuwse Bloem

Om de ontwikkelingen binnen het programma te beschrijven, maakten wij als onderzoekers van Wageningen UR gebruik van artikelen in de Nederlandse pers en artikelen ontsloten via LexisNexis. In de periode 2006-2011 zijn met de zoekterm Betuwse Bloem 161 artikelen gevonden. Verreweg de meeste artikelen zijn verschenen in het regionale dagblad De Gelderlander (138), gevolgd door het Brabants Dagblad (15). In de Nederlandse tuinbouwvakbladen zijn opvallend genoeg géén artikelen gevonden met de zoekterm Betuwse Bloem.

De berichtgeving over Betuwse Bloem laat sterk betrokken bestuur-

Betuwse Bloem, een korte geschiedenis

De Betuwse Bloem begon met het rapport *Ontwikkeling van een Plantaardige Agro-Corridor langs de A15* (Broekema et al., 2006), waarin vertegenwoordigers van LTO, ontwikkelings-maatschappij Oost NV, Wageningen UR, BoerEnAdvies en Radboud Universiteit Nijmegen kansen beschreven voor het Gelderse Rivierengebied. De aanbevelingen uit het rapport werden overgenomen door de gedeputeerde van de provincie Gelderland, en hij startte het publiek-private partnership Betuwse Bloem.

De provincie faciliteert het programma: de eerste fase liep van 2007-2011, en de tweede fase 2012-2015 is onlangs van start gegaan (zie naschrift). Doelen van het Betuwse Bloem programma zijn het versterken van samenwerking, onderwijs & scholing, kennis & innovatie, duurzaamheid (onder meer op energie-gebied en bio-based economy), logistiek & infrastructuur en internationalisering.

In november 2009 richtte de provincie Gelderland samen met zes ondernemers het Regionale innovatiecentrum RTC op, dat onder de Betuwse Bloem paraplu werd gehangen. Het RTC ondersteunt individuele ondernemers die willen innoveren, door te makelen en te schakelen. In dezelfde periode werd het project Bloeiende clusters gelanceerd (Transforum, 2010). Bloeiende clusters was zelf ook een verzameling van deelprojecten, zoals een Kenniscentrum in Randwijk, een Agrarisch Bedrijven Centrum in Opheusden, een paddenstoelencluster in Velddriel, en een permanente glastuinbouwexpositie Crystal Palace in park Lingezege. Daarnaast werden er gebiedsvisies ontwikkeld op de onderwerpen landschap, logistiek en energie (Fontein et al. 2010), en werden er contacten gelegd met agrarische clusters in de regio's Venlo, Terneuzen en Noord-Holland Noord (Agriport A7).

ders zien. Provinciale bestuurders noemden het belang van samenwerking en kennisdoorstroming binnen de regio voor onderwerpen als logistiek, ondernemerschap, economische ontwikkeling, productinnovatie en gebiedsmarketing. Gemeenten zagen perspectief voor economische ontwikkeling en werkgelegenheid. Hier en daar waren ook wat kritische geluiden te horen, onder meer over het gevaar van landschapsvervuiling door grootschalige kassenbouw, juridische problemen met een enkel bedrijf in het verleden en over de vaagheid van de plannen in het algemeen.

In 2007 schreven de kranten ook over de poging van de glastuinbouw in Arnhem-Nijmegen om tot het netwerk van Greenports toe te treden. Het glastuinbouwgebied riep zichzelf uit tot Greenport, maar vanuit de officiële Greenports werd aangegeven dat het glasareaal daarvoor toch echt te klein is. In een later gepubliceerd onderzoek zou volgens Michon en Koekebakker (2011) de Betuwse Bloem regio de tweede Greenport in Nederland zijn, na Westland-Oostland maar vóór Venlo, Aalsmeer, Lisse en Boskoop. Hoewel dit argument ook door de provincie en andere partijen binnen Betuwse Bloem werd gebruikt om een officiële status als Greenport te claimen, is dat tot op heden niet gelukt.

Opmerkelijk aan de berichtgeving over de bestuurlijke visie op de Betuwse Bloem is ook de nadruk op infrastructuur. In 2009 rapporteerden media over de voordelen van clustering: deze zou infrastructuurverbeteringen opleveren, zoals aansluitingen op snelwegen en het oplossen van fileproblemen op bruggen over de Rijn.

>> Inbedding in lokale ondernemersnetwerken

In berichten over de Betuwse Bloem werd een beeld geschetst, van hoe beleid, coördinatie, clustering en infrastructuur werden ingezet om een regionale economie te ontwikkelen. De realisatie hiervan vond echter niet in een vacuüm plaats. Betuwse Bloem probeerde zich te verbinden aan bestaande netwerken van lokale ondernemers. Het fruitpact ontwikkelde zich binnen de regio sinds 2007. Dit pact kreeg in de media de meeste aandacht. In 2008 startten ook het paddenstoelenpact en het glastuinbouwpact Arnhem-Nijmegen. Om het grotere sectoroverstijgende regionale Betuwse Bloem te laten werken zijn deze pacts cruciaal.

In 2010 werden de resultaten van het Bloeiende Clusters project (zie kader) gepresenteerd in zogenaamde businesscafés. Tijdens deze gebeurtenissen werd ook de start van het glastuinbouwpact Bommerlerwaard aangekondigd en rapporteerden de overige pacts hun voortgang.

Aan het einde van 2010 verklaarde de gedeputeerde dat de provincie zou stoppen met de financiering van Betuwse Bloem. Verschillende partijen reageerden daarop met een oproep aan

de provincie om het programma voort te zetten. Als argumenten noemden zij behaalde successen en ook de noodzaak voor langere ondersteuning, omdat bijvoorbeeld infrastructurele projecten nu eenmaal een lange doorlooptijd kennen.

In 2011 meldde de gedeputeerde dat de provincie de subsidie met nog een jaar wilde verlengen. Wel wilde de provincie meer individuele ondernemers betrokken zien bij het programma. De opvolger van de gedeputeerde veronderstelde dat Venlo officieel Greenport was geworden door de organisatie van de Floriade in 2012. Van Dijk riep daarom op om met plannen te komen, bijvoorbeeld nauwere samenwerking met Food Valley rondom Wageningen en Health Valley rondom Nijmegen, die de Betuwse Bloem regio dezelfde status zou brengen. In december 2011 kandideerde Betuwse Bloem zich om de Floriade in 2022 te organiseren. (Inmiddels is dit evenement aan Almere toegekend).

>> Commitment van ondernemers

De betrokkenheid van de individuele ondernemers bij Betuwse Bloem verliep voornamelijk via de pacts. Onderwerpen waaraan de pacts werkten, bleken subsectoraal dan wel locatiespecifiek te zijn. De subsectorspecifieke onderwerpen betroffen veelal technische innovatieopgaven waarvoor de ondernemers zich geplaatst zien, bijvoorbeeld toediening van gewasbeschermingsmiddelen in boomgaarden of alternatieve verwerking van champost. Locatiespecifieke onderwerpen waren bijvoorbeeld de aanpak van een infrastructureel knelpunt in Opheusden of de reconstructie van het glasareaal in Huissen-Angeren (Engelbert en Schuur, 2011). Het is deze specificiteit die enerzijds voor commitment onder de ondernemers zorgt, maar anderzijds vragen oproept over de meerwaarde van de samenvoeging van de sectoren in de pacts voor bijvoorbeeld kennisontwikkeling en innovatie; belangrijke mechanismen voor de vorming van een competitief cluster.

>> Verworven inzichten

Hiervoor beschreven wij het streven van het overkoepelende regionale programma Betuwse Bloem om bij te dragen aan economische ontwikkeling en innovatie van de tuinbouwsector in het Rivierengebied. De bestuurlijke aandacht ging daarbij vooral uit naar het verkrijgen van een Greenportstatus, het schrijven en indienen van plannen en het organiseren van financiële middelen uit de regio voor matching met het rijksbudget voor regionale en landbouwontwikkeling. De bestuurlijke visie die hieraan ten grondslag ligt, sluit aan bij generieke logistieke strategieën rond Greenports en infrastructuur. Bestuurders op provinciaal en gemeentelijk niveau gingen ervan uit dat met de gezamenlijke ambitie om de logistieke

De Gedeputeerde Staten op bezoek bij de Betuwse Bloem, eind 2011.

en infrastructurele positie van het Rivierengebied te verbeteren – en daarmee de concurrentiepositie te versterken – min of meer vanzelf nieuwe samenwerkingsverbanden zouden ontstaan. Alhoewel op programmaniveau het belang van samenwerking, afstemming en betrokkenheid werd erkend, was het niet eenvoudig te duiden via welke processen bestaande ondernemers en hun netwerken een plek vonden of kunnen vinden in een overkoepelende regionale strategie. De verbinding tussen het regionale programma en de bestaande netwerken kreeg weliswaar vorm in pacts, maar de verbindingen in de bestaande netwerken lijken robuuster te zijn en meer continuïteit te hebben. Dit wijst op het bestaansrecht van samenwerkingsverbanden vanuit een professie, en deze kunnen een heel ander karakter hebben dan samenwerking vanuit een regionaal programma.

Het lijkt daarom relevant meer te begrijpen van de werkwijzen en managementstijlen van ondernemers die allang samenwerken vanuit een professionele specialisatie. In een meer sociologische zin kan deze samenwerkingsvorm beschouwd worden als een soort van gildes met institutionele praktijken zoals hoe nieuwe leden toegang krijgen tot de groep, hoe er zaken worden gedaan, hoe de groep zich verhoudt tot overheden en regels, en hoe de groep omgaat met risico's in de productie of afzet. Voor een regionaal programma als Betuwse Bloem is het daarom essentieel om aan te sluiten bij praktijken van bestaande professionele associaties. Dit betekent dat het kennen en erkennen van deze in de regionale geschiedenis

ingebodde praktijken een voorwaarde is voor het leveren van maatwerk door beleidsmakers of onderzoekers. Dit zou een aantrekkelijke ingang kunnen zijn voor het verbinden van een overkoepelende regionale strategie aan de vermogens en visies van gespecialiseerde tuinders. Wageningen UR speelt hierop in met de stichting van een regionaal kenniscentrum op de locatie van PPO Fruit in Randwijk, gericht op korte lijnen van kennisuitwisseling met ondernemers (Kranendonk et al., 2010).

Eric Poot en Sietze Vellema

Tweede fase Betuwse Bloem van start

Provinciale Staten Gelderland heeft in juni 2012 ingestemd met het Ambitieprogramma Betuwse Bloem 2012-2015. Ten opzichte van de eerste programmaperiode is grotere inbreng van ondernemers gerealiseerd in de aansturing van het programma via het pactoverstijgende Ondernemersinitiatief. Ook zijn ondernemers nu medeverantwoordelijk voor de aansturing van de vijf pacts. Het bestuurlijk platform staat inmiddels onder leiding van een onafhankelijke voorzitter. Ook zijn er méér financiële mogelijkheden gecreëerd voor innovatieprojecten. Het programma richt zich niet alleen op koplopers, maar wil ook de (grote) middengroep bereiken.